

משחקים על כסף

עמדתי ואתבונן במה שאנו נמצאים בתקופת קורונה, ופעמים רבות יש סגר וכד' והמשפחה מתאספת, ורוצים לשחק במשחקי קופסה, האם ניתן לשחק משחקים אלו על כסף¹

א] איתא במשנה בסנהדרין (כד:) וז"ל :

"ואלו הן הפסולין - המשחק בקוביא והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית. אמר רבי שמעון: בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית, משרבו האנסיין חזרו לקרותן סוחרי שביעית. אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא - כשריין".

ועיין שם בגמרא ששאלה משחק בקוביא מאי קעביד? הגמרא עונה "רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא. ור' ששת אמר כל כה"ג לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עוסקים בישובו של עולם".

לכאורה נחלקו האמוראים האם במשחק בקוביא יש חיסרון של אסמכתא או לא, לרמב"ח הוי אסמכתא, ולר' ששת לא הוי אסמכתא, ובכל זאת הם פסולים שאינם עוסקים בישובו של עולם.

ויש להבין, מדוע המ"ד שהבעיה כאן הוא משום שאינו עוסק בישובו של עולם סובר שאין כאן אסמכתא, הרי המהמר חושב שהוא יזכה, ולכאורה זה ממש אסמכתא.

ועיי' ברש"י (ד"ה כל כ"ג) שהסביר מדוע אין זה אסמכתא, משום ש"הכא לא סמיך אמיד, דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח, ואפילו הכי אתני - שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני, ולא גזילה היא".

ונחלקו הראשונים כמי לפסוק. התוס' שם (ד"ה כל) פוסקים כרב ששת, וכתבו שיש שלוש דרגות בדיני אסמכתא: א) דבר שהוא "קצת בידו", זאת אומרת, דבר שתלוי קצת בדעת אחרים. לדוג' מי שהתחייב לקנות לחבירו יין, ואם לא יביא התחייב לשלם לו כך וכך, שבמקרה כזה הוי אסמכתא משום שלא עלה על דעתו לחשוש שמא לא ירצו המוכרים למכור לו את היין, ולכן לא גמר ומקנה.

ב) דבר ש"אין בידו כלל", זאת אומרת, שאין דבר שניתן לתלות בו דאדעתא דהכי התנה, והוא חושש שמא יבא לידי כך. כמו לדוג' משחק בקוביא וכיוצא"ב, שכלל אינו יודע אם ינצח או לא, ובכל זאת התנה, שמקרה כזה אינו אסמכתא, מפני שבוודאי מספק גמר ומקנה.

ג) המתנה על דבר שזה "בידו ממש", שבמציאות כזאת תלוי אם הגזים או לא הגזים. זאת אומרת, שאם הוא לא הגזים, כגון שאמר לו אם אני לא אעבוד בשדה ואשאיר אותה בורה אשלם במיטב, דבר זה אינו נחשב לאסמכתא, מכיון שבידו לעבוד, ולכן אם אינו עובד הרי הוא גומר בדעתו בהחלט לשלם. אבל אם הוא הגזים, כגון שאמר "אשלם אלף זוז", הרי זה נחשב לאסמכתא, דמאחר והגזים מוכח שלא גמר להקנות אם לא יעבוד, ולכן לא משלם אלא מה שהפסיד.

מכל מקום מתבאר מדברי התוס', שבמשחק בקוביא אין חיסרון של אסמכתא, מכיון שאינו בידו כלל.

אולם הרמב"ם (פ"ו מהל' גזילה ה"י) חלק על תוס', וכתב וז"ל :

"המשחקין בקוביא כיצד, אלו שמשחקין בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצא בהן ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו השחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם אף על פי שברצון הבעלים לקח הואיל ולקח ממון חבירו בחנם דרך שחוק והתל הרי זה גזל. וכן המשחקין בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך וכל כיוצא בדברים אלו הכל אסור וגזל מדבריהם".

מבואר ברמב"ם שמשחק בקוביא וכד', יש בו איסור גזל מדבריהם. ובפשטם של דברים לכאורה נקט להלכה כדברי רמי בר חמא, דמשחק בקוביא פסול משום אסמכתא.

ולכאורה הרמב"ם לשיטתו, שכתב (פ"א הלכות מכירה ה"ב):

¹ וכמובן שיש הרבה מה להאריך בנידון, אולם מפאת המקום הקטן שהקצו, איני יכול לדון בכל זה באריכות.

"... אבל אם לא קנה עתה והתנה עמו שאם נתקיים התנאי זה יקנה ואם לא נתקיים לא יקנה אף על פי שנתקיים התנאי לא קנה, שזו אסמכתא היא, שהרי סמך קנייתו לעשות כך וכך וכל אסמכתא אינה קונה שהרי לא גמר בלבו להקנותו".

וראיתי אחרונים רבים שהקשו על הרמב"ם מדבריו בהלכות עדות (פרק י') שם פסק שאין המשחק בקוביה נפסל לעדות אלא כשאין לו אומנות אלא הוא. ועי' במגיד משנה (פ"ו מהל' גזילה ה"י), ובספר הלכה למשה (שם), ובלשון ערומים (שם), ובשו"ת הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם. שם).

ב] ולעניין הלכה נחלקו השו"ע והרמ"א כמי לפסוק.

שכתב השו"ע (ח"מ ר"ז, י"ג) וז"ל:

"תנאים שמתנים בני אדם ביניהם, אף על פי שהם בעדים ובשטר: אם יהיה כך או אם תעשה כך אתן לך מנה או אקנה לך בית זה ואם לא יהיה או לא תעשה לא אקנה ולא אתן לך, אף על פי שעשה או שהיה הדבר, לא קנה, שכל האומר: אם יהיה אם לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה".

מבואר בדבריו כשיטת הרמב"ם, שבכל מקרה שתלו ההתחייבות בתנאי עתידי, אם יהיה כך וכך, לא קנה, והוא הדין כאן במשחק בקוביא.

והניף ידו שנית (ח"מ ש"ע, ב') וז"ל:

"המשחקים בקוביא כיצד, אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות, ועושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חברו באותו שחוק יקח כך וכך. וכן המשחקים בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחברו כך וכך, וכל כיוצא בדברים אלו, הכל אסור, וגזל מדבריהם הוא".

אולם הרמ"א (ר"ז, י"ג) חלק על השו"ע וסבר, שכל שאין בידו כלל לעשותו, גמר ומקני. ונראה שהבין שבעיית משחק בקוביה הוא משום שאין לו אומנות אחרת. וע"ש שהוסיף, שכל זה הוא דווקא כששוחקין במעות מוכנים, אבל אם שוחקים באמנה, אין מוציאין ממנו מה שהפסיד. הנה עינינו הרואות שפסק כשיטת התוס'.

אם נגדיר יותר ביחס לנידונינו לגבי משחק בקוביה וכד', לדעת הרמב"ם והשו"ע אע"פ שיש לו אומנות אחרת והוא כשר לעדות, עדיין יש איסור של גזל מדבריהם משום אסמכתא. אולם לפי הרמ"א והתוס', אם יש לו אומנות אחרת, לא רק שכשר לעדות, אלא גם הדבר מותר, ואין בו משום גזל ואסמכתא.

ולכאורה הוא הדין במשחק קופסא, שלספרדים שקיבלו על עצמם את הוראות השו"ע, יהיה אסור להשתתף במשחק כזה על כסף. אולם לאשכנזים שיוצאים ביד רמ"א, הדבר יהיה מותר.

ג] אולם נראה שגם ספרדים הרוצים לשחק עם כסף ממש, יש כמה אופציות להקל בדבר.

כתב הטור (ח"מ סימן ר"ז) בשם הרמב"ם וז"ל:

"כתב הרמב"ם ז"ל כשהיו רוצין חכמי ספרד להקנות באסמכתא היו עושין כך קונין מזה שהיה חייב לו מאה זהובים ואחר שחייב עצמו קונין מבעל חוב שכל זמן שיהיה כך או יעשה כך הרי החוב הזה מחול לו מעכשיו ואם לא יהיה כך או לא יעשה כך הריני תובעו בממון שחייב עצמו ועל דרך זה היו עושין כל התנאים ושדוכין וכל הענינים הדומה להן".

הנה אנו רואים לרמב"ם בשם חכמי ספרד, שניתן לעשות "שטר חוב" בין כל המשתתפים על כל הסכום, ויעשו תנאי ביניהם שמי שלא מנצח, עליו למחול לכל אחד מהם. ע"י הקניה זו יוצא, שהכסף לא ניתן כלל בעד המשחק, אלא בעד החוב. והשו"ע (ח"מ ר"ז, ט"ז) פסק דין זה וכתב ש"כן אנו נוהגים".

וא"כ לכאורה ניתן לומר שהוא הדין גם כאן לגבי משחקי הקופסא על כסף, שאם כולם כותבים שטר חוב על כל סכום הכסף, הדבר יהיה מותר.

דרך נוספת שאולי ניתן להקל בזה, הוא ע"פ דברי הרמב"ם (פ"א מהלכות מכירה ה"ד) שכתב וז"ל:

"הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והלה אומר ואם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך, אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו, ואם חזר בו המוכר אין מחייבין אותו לכפול הערבון שזו אסמכתא היא ואסמכתא לא קנה".

מבואר בדברי הרמב"ם, שכל שהחפץ נמצא תחת יד המוכר לא הוי אסמכתא, ומכיוון שכן אם חזר בו הלוקח, קנה את הערבון מפני שהוא תחת ידו.

ולכאורה הסברא בדבר הוא משום שגדר החיסרון באסמכתא הוא שאנו אומדים בדעתו של האדם שאינו מקנה או מתחייב בגמירות דעת שלימה, רק מחמת שהיה בטוח שלא יתקיים צד זה, אולם מה שמונח תחת יד חבירו, יש כאן גמירות דעת גמורה, משום שנמצא כבר תחת יד חבירו, במקרה כזה האדם חושב על כל האפשרויות ומחשבן אותם, וגומר בדעתו בקניין גמור. וכך פסק השו"ע (חו"מ ר"ז, י"א).

א"כ לכאורה נראה לומר שהוא הדין לנידון דידן, שאם יביאו את הכסף למארגן המשחק או אדם אחד, נראה שלא יהיה בזה בעיה של אסמכתא.

אולם ניתן לדחות אפשרות זאת, שהרי המארגן אינו נוטל את הכסף לעצמו, ויותר מזה, אף אין לו זכות בכסף זה אלא הוא רק שליח לפקח שיהיה כהוגן, וא"כ לכאורה עדיין יש בעיה, משום שזה דומה למה שכתב השולחן ערוך (שם סעיף י"ב) ש"מי שפרע מקצת חובו והשליש השטר ואמר ליה: אם לא נתתי לך עד יום פלוני תן לו שטר, והגיע הזמן ולא נתן לו, לא יתן השליש את השטר, שזו אסמכתא היא", ולכאורה גם כאן עדיין תהיה בעיה, כיון שאותו מארגן שנתנו את הכסף בידו, נחשב רק כשליח, ועדיין יהיה כאן אסמכתא.

ונראה לומר, שכדי לברוח מבעיה זו, יש להם להקנות ממש את הכסף למארגן, ואז שוב יתן מתנה למי שזוכה, שבמקרה כזה אין כלל אסמכתא. ודו"ק.

[ד] טרם אכלה יש להעיר, שלכאורה כל הבעיה בלשחק על כסף, קיימת רק בכסף אמיתי, אולם כאשר משחקים על כסף מזויף (כמו של מונופול וכד') אין בעיה, שהרי אין כאן אדם שבאמת מפסיד כסף, ולכן אין בזה משום גזל ואסמכתא.

[לכאורה היה ניתן להתיר כאשר המשחקים הם בני המשפחה, כיון שבודאי מוחלים זה לזה. אולם מטעם זה קשה להתיר, שהרי גם במשפחה כל אחד שמשחק רוצה לנצח ובטוח בכך, וברור שיש גזל גם בין בני משפחה (אלא אם כן, כל המשחקים סמוכים על אותו שלחן, אז ניתן לומר שאין כאן איזה מי שלוקח כסף מחברו, שהכל שייך לבעל הבית. וכן יש מקום להתיר כאשר משחקים על סכום קטן אז יכול להיות שהוא היה מסכים להביא לשני בכל מקרה. ואכמ"ל)].

רק להעיר, שגם אם ע"פ ההלכה מותר לשחק בכסף באופנים מסוימים, עדיין אין דבר זה מומלץ מכמה וכמה סיבות, פעמים רבות דבר זה מרגיל את האדם לזלזל בערכו של הכסף. וכן פעמים רבות ממשחק קטן על סכום קטן, נגררים מזה גם לשחק על סכומים גדולים עד כדי הפסדים כלכליים משמעותיים. ולכן נראה שגם אם דבר זה מותר, עדיין אין לעשות זאת בקביעות.

וכן כתב ערוך השולחן (חו"מ ר"ז, ל"ה) שהביא את דברי הרמב"ם הנ"ל וכתב "מי גבר אשר לא יחוש לדברי רבותינו אלה ובפרט שיש בזה מושב לצים והרבה עבירות חמורות נמשך משחוק הקוביא ושומר נפשו ירחק מזה ותבא עליו ברכה".

מכל האמור לעיל נראה, שלבני עדות המזרח הפוסקים כדעת השו"ע יהיה אסור לשחק במשחקים על כסף אמיתי משום אסמכתא וגזל, אא"כ יעשו כאחד מהאופנים שאמרנו. אולם לבני אשכנז שיוצאים ביד רמ"א, יהיה מותר להם לשחק אף על כסף אמיתי, שהרי לדעת הרמ"א אסמכתא קניא. ומכל מקום, גם אם ע"פ ההלכה מותר לשחק על כסף באופנים מסוימים, עדיין אין דבר זה מומלץ מכמה וכמה סיבות. והנלענ"ד כתבתי.